

Research Article/Araştırma Makalesi

Bullying in the 'App Generation': A Phenomenology Study

Didem ORTACALAR^{1*}

* Hacettepe University Department of Educational Management, Ankara, Turkey ortacalard@gmail.com

* Corresponding Author: ortacalard@gmail.com

Article Info

Received: 22 January 2024

Accepted: 09 March 2024

Keywords: App generation, bullying, phenomenology

 10.18009/jcer.1423579

Publication Language: Turkish

Abstract

With this research, it is aimed to reveal, for the first time in Turkey, the phenomenon of bullying among the App Generation studying in schools. The model of the research was phenomenology and the criterion sampling method, one of the purposeful sampling strategies, was used. The primary data collection technique in this research was interview, and document review was also used in addition to the interview. The constant comparison method was utilized analyze the data. The research findings revealed that the participating students were exposed to very intense and long-term psychological/verbal bullying. In addition, in this study, it was also found that bystander students remained silent against bullying behavior and played a role in continuing the bullying. Also, it has been determined that school administrators, teachers, and families were insufficient to intervene in bullying. Finally, it was revealed that the participating students were heavily and negatively affected by bullying behavior in academic, spiritual, social and emotional aspects.

To cite this article: Ortacalar, D. (2024). 'App kuşağı'nda zorbalık: Bir olgubilim çalışması. *Journal of Computer and Education Research*, 12 (23), 265-291. <https://doi.org/10.18009/jcer.1423579>

'App Kuşağı'nda Zorbalık: Bir Olgubilim Çalışması

Makale Bilgisi

Geliş: 22 Ocak 2024

Kabul: 09 Mart 2024

Anahtar kelimeler: App kuşağı, zorbalık, olgubilim

 10.18009/jcer.1423579

Yayın Dili: Türkçe

Öz

Bu araştırma ile Türkiye'de ilk defa, okullarda öğrenim gören App Kuşağı'ndaki zorbalık olgusunu ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Araştırmanın modeli, olgubilimdir ve amaçlı örnekleme stratejilerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu çalışmada öncelikli veri toplama tekniği görüşmedir ve görüşmenin yanı sıra doküman incelemesi de kullanılmıştır. Verilerin analizinde sürekli karşılaştırma yönteminden yararlanılmıştır. Araştırma bulgularıyla, katılımcı öğrencilerin çok yoğun ve uzun süreli biçimde psikolojik/sözel zorbalığa maruz kaldıkları ortaya konulmuştur. Ayrıca bu çalışmada seyirci öğrencilerin zorbalık davranışlarına karşı sessiz kaldıkları ve zorbalığın devam ettirilmesine destek verme biçiminde bir rol izledikleri de saptanmıştır. Bunun yanı sıra, okul yöneticilerinin, öğretmenlerin ve de ailelerin zorbalığa müdahale etmede yetersiz kaldıkları da belirlenmiştir. Son olarak, katılımcı öğrencilerin zorbalık davranışlarından akademik, ruhsal, sosyal ve duygusal yönlerden ağır ve olumsuz biçimde etkilendikleri ortaya çıkarılmıştır.

Summary

Bullying in the 'App Generation': A Phenomenology Study

Didem ORTACALAR^{1*}

¹ Hacettepe University Department of Educational Management, Ankara, Turkey ortacalard@gmail.com

* Corresponding Author: ortacalard@gmail.com

Introduction

Although it came to attention in the early 1980s, bullying is actually a very old phenomenon. Because bullying, even if it is not named in its current form, has been experienced in every generation and continues to be experienced from generation to generation. Therefore, today's generation, the App Generation as described by Gardner and Davis (2013), is also exposed to various forms of bullying due to changing economic, technological, sociological and familial reasons.

The App Generation is a generation that has lasted from 1995 to the present and is currently being studied in schools (K. Davis, personal communication, November 11, 2020); the reason why this generation is described as the App Generation by Gardner and Davis (2013) is that the individuals of this generation use applications very intensively. Therefore, the emergence of digital technologies and applications has created a completely different and unique generation, shaped by technology and in terms of consciousness (Gardner & Davis, 2013). However, Gardner and Davis (2013) also state that digital technologies are increasingly reshaping App Generation youth as problematic, rude, aggressive and negative, especially in terms of their close relationships with others. As one of the consequences of these negativities, one in three adolescents in the App Generation also states that they are exposed to bullying where they live (Gardner & Davis, 2013). While attention is drawn to the importance of the App Generation in various scientific studies abroad (Gardner & Davis, 2013), unfortunately, the App Generation in Turkey has not been the subject of any scientific research, neither in the field of education nor in other fields, other than the study conducted by the author of these lines (Ortacular, 2022); therefore, no research has been found on the phenomenon of bullying in the App Generation in Turkey. Thus, the aim of this study is to

reveal the phenomenon of bullying among the App Generation students currently studying in schools in Turkey, and for this purpose, this study sought an answer to the question 'What are the experiences of App Generation students in a secondary school regarding the phenomenon of bullying?'

Method

The model of this research was phenomenology (Creswell, 2007; Patton, 2002; Yıldırım & Şimşek, 2011). The phenomenon that was the subject of this research was bullying, and in this research attempted to reveal the experiences, thoughts and feelings of students who were exposed to bullying in depth and detail.

In this research, criterion sampling, one of the purposeful sampling methods, was used. Since bullying behaviors in children reach their peak in secondary school (Goodstein, 2013; Storey et al., 2013), the first of the sample criteria of this study consisted of secondary school students. Olweus (1993) states that less research has been done on bullying among girl students; in parallel, the second sample criteria of the study consisted of girl students. The last sample criterion of the research was the successful students who were among the top 5 in both the exams held at the secondary school where they continue their education and in the testing exams and who were directly exposed to bullying. In this context, the sample of this research was the two successful girl students who were among the top 5 in both the exams held at the secondary school where they continue their education and in the testing exams and who were directly exposed to bullying.

In this research, interview was utilized as the main data collection technique; in addition, document review, one of the data collection techniques, was used along with the interview. In the analysis of the data, the constant comparison method (Glaser & Strauss, 1967, 2006) was implemented (Merriam, 2009). In this research, triangulation, expert review, mechanical data recording, participant language and realistic reporting format (Creswell, 2007; Merriam, 2009; Patton, 2002; Yıldırım & Şimşek, 2011) strategies were employed to ensure the validity and reliability of the findings.

Findings

The data obtained after the interviews with the students were collected under 7 categories by the researcher. These categories were determined by the researcher as follows: (1) Awareness, (2) Why me?, (3) Behaviors/actions to which she is exposed, (4) Emotions/feelings, (5) Bystanders, (6) See me, and (7) What remains of me.

The 7 categories and codes belonging to the categories, which allow the participating students to make sense of their experiences with the phenomenon of bullying, were described in detail in Table 1.

Table 1. Bullying experiences of App Generation students who were bullied in a secondary school.

Categories	Codes
Awareness	Decline in academic success Girl-led and girls-majority It takes between 2-4 years It is repeated every day, every lesson and every break.
Why me?	Alone Staying outside the group that dominates and bullies the classroom Successful Competition from families Intervening and reacting to negative and undesirable situations The silence of others
Behaviors/actions she is exposed to	Exclusion Humiliation Insult Ridicule Name calling To prevent making friends
Emotions/feelings	Feel sadness Trying to treat it as an ordinary event Ignoring/hearing what is being done Feeling hurt Get angry at yourself Despair Constant self-questioning and blaming
Bystanders	Supporting or participating in bullying Regardlessness Isolation Choosing to remain silent Stay silent Living in fear of what if it happens to me too
See me	School administration Classroom teacher School counselor Other teachers Families
What remains of me	Changing one's own behavior to suit the bullies' wishes Confronting bullies

---

It's ok even if she's not a friend
Bullying will never end in my life
Despair
Self-reproach
Believe in yourself, confidence and struggle
Lack of solution and escape

Discussion and Conclusion

As a result, bullying behaviors seen in today's App Generation, that is, especially App Generation children/students in schools, have reached serious levels and the consequences of bullying behaviors have become much more damaging and perilous than imagined. Unfortunately, today, bullying in the App Generation is intolerable and has almost reached the point of becoming a social evil (Rigby, 2007). Similar to the KiVa (Salmivalli, Kärnä, & Poskiparta, 2011), or Olweus (Olweus, 1994b) anti-bullying programs abroad, the most urgent and priority solution to be made in Turkey is to develop and implement anti-bullying programs specific to Turkey's own culture. Undoubtedly, it should not be overlooked that the data source of such anti-bullying programs is the results revealed by scientific studies (Salmivalli, Kärnä, & Poskiparta, 2011). Therefore, it is hoped that this study, which deals with the phenomenon of bullying for the first time in Turkey in the App Generation, will make significant contributions to the national and international literature. It is thought that repeating this study in different types of schools and on different samples will contribute to the literature and will be beneficial in terms of generalizability of the results.

Giriş

21.yüzyılda okullar, çok ciddi ve karmaşık sorunlarla uğraşmaktadır. Bu sorunların belki de en başında akran zorbalığı gelmektedir. Zorbalık bugün öğrencilerin neredeyse her gün karşılaştıkları bir durumdur ve öğrenciler ve okullar üzerindeki etkileri ve sonuçları ele alındığında da pek çok ülke için hayati ve önemli bir toplumsal sorun olarak görülmektedir (Garmy vd., 2018; Salmivalli, 2010).

Dünyada zorbalık ile ilgili araştırmaların sistematik biçimde incelenmeye başlanması, Norveç'te yaşanan çok üzücü bir olay sonrasında dayanmaktadır. 1980'lerin başında Norveç'te yaşları 10 ile 14 arasında değişen üç erkek öğrencinin zorbalığın mağduru olarak intihar etmesi sonucu Bergen Üniversitesinden Dan Olweus konuyu bilimsel açıdan incelemeye başlamış ve konuyla ilgili öncü çalışmaları başlatmıştır (Bauman & Hurley, 2005; Farrington, 1993). Daha sonraki yıllarda İngiltere, Kanada, Hollanda, İtalya, İspanya, Japonya, Finlandiya, Avustralya ve son olarak ABD gibi ülkelerde de zorbalıkla ilgili çalışmalar önce yavaş, sonra giderek artan bir hızla yapılmaya başlanmıştır (Bauman & Hurley, 2005; Farrington, 1993).

Zorbalık, kişilerarası ilişkilerde sistematik olarak gücün kötüye kullanılmasıdır (Rigby, 2007). Olweus'a (1994a, 1994b) göre ise, zorbalık, bir öğrencinin, bir ya da daha fazla öğrencinin olumsuz eylemlerine belirli bir zaman içinde ve tekrar tekrar maruz kalmasıdır. Diğer bir ifadeyle zorbalık, saldırgan davranışın bir alt türüdür ve bir bireyin veya bir grubun, göreceli olarak güçsüz bir kişiye tekrar tekrar saldırması, aşağılaması ve dışlamasıdır (Salmivalli, 2010). Tanımlardan da görüleceği üzere zorbalık, bilim insanları tarafından farklı biçimlerde tanımlanmaktadır. Tanımların merkezinde yer alan dikkat çekici husus ise, zorbalık davranışlarının çok ve çeşitli olmasıdır; alan yazında zorbalık davranışları fiziksel, psikolojik (sözel), ilişkisel ve siber zorbalık olmak üzere çoğunlukla dört kategoride incelenmektedir (Rigby, 2007). Fakat zorbalık temelde iki eksen altında toplanmaktadır; bunlardan biri fiziksel zorbalık, diğeri ise psikolojik (sözel) zorbalıktır ve her iki zorbalık biçimi de doğrudan ve dolaylı yollarla yapılmaktadır. Birisine fiziksel saldırıda bulunma, vurma, dövme, tekmeleme gibi davranışlar doğrudan fiziksel zorbalık iken, isim takma, sözlü tacizde bulunma veya tehdit etme doğrudan psikolojik zorbalıktır. Ayrıca, dolaylı psikolojik zorbalık, söylentiler/hikayeler yayma, gruptan dışlama ve mağdurun yokluğunda onu küçümseme iken, dolaylı fiziksel zorbalık ise, mağdur olan

kişiyeye başka birinin kıskırtılarak saldırmasını sağlama, mağdurun eşyalarını tahrip etme veya saklama gibi davranışları içermektedir (Rigby, 2007).

Bilim insanları tarafından yapılan zorbalık çalışmalarından ve tanımlamalarından ortaya çıkan dikkat çekici bir diğer husus ise, zorbalık sürecinde birden fazla oyuncunun (unsurun) bulunmasıdır; bu oyuncular, zorba/lar, mağdur/lar (kurban/lar) ve seyirci/ler (izleyici/ler) dir (Salmivalli, 2010; Storey vd., 2013).

Zorbalık sürecindeki zorba/lar, güçlerini başkalarına zarar vermek için bilinçli bir biçimde ve tekrar tekrar kullanmaktadırlar. Zorbalar, genellikle çabuk sinirlenen, kendilerine aşırı güven duyan, empatiden yoksun, kural tanımayan ve başkalarına acı çektirmekten zevk alan kişilerdir. Bununla birlikte zorbalar, çoğunlukla insanlara hükmetmeye ve insanları kontrol etmeye istek duymaktadırlar (Storey vd., 2013).

Zorbalık sürecindeki mağdur/lar, özgüveni düşük, endişeli, çaresiz, depresif, sosyal becerileri zayıf, çok az arkadaşı olan ya da hiç arkadaşı olmayan, popülerliği az, sorunlar karşısında kendini suçlayan kişilerdir (Farrington, 1993; Olweus, 1994a).

Zorbalık sürecindeki seyirci/ler ise, zorbalık olayını izleyen ve/veya yaşanan bu olayı sonradan duyan kişilerdir. Zorbalık sürecinde seyircilerin verdiği tepkiler, zorbalık davranışlarının devam etmesi ve sona ermesi açısından oldukça önemlidir (Storey vd., 2013). Dolayısıyla zorbalık sürecinde seyircilerin gösterdiği tepkiler onların bu süreçteki rolünü de belirlemektedir. Zorbalık sürecinde seyircilerin rolleri iki olumsuz, bir nötr/etkisiz ve bir olumlu olmak üzere dört çeşittir. Bu roller; zorbalık başladığında zorbayı cesaretlendirme ve zorbalığa katılma şeklinde zorbanın elebaşısı olarak hareket etme görevini yürüten *yardımcı seyirci*; zorbalık anını izleyerek seyirci kitlesi oluşturma, izlerken gülme ve zorbalığı teşvik etme gibi zorbaya olumlu dönütler verme biçiminde davranışları yapan *pekiştiren seyirci*; zorbalık sürecine uzak durma ve kimsenin tarafını tutmama ya da ilgisiz görünme görevini yürüten *yabancı seyirci* ve de mağdurun yanında yer alıp mağduru rahatlatma ve destekleme şeklinde açıkça zorbalığa karşı hareket etme görevini sürdüren *savunucu/koruyucu seyircidir* (Salmivalli, 2010; Salmivalli, Kärnä, & Poskiparta, 2011).

Zorbalık yeni bir olgu değildir; özellikle dünden bugüne okullarda öğrenciler arasında hep var olan bir durumdur. Ancak bugün zorbalık, öğrenciler arasındaki görülme sıklığı ve yaygınlığı ile çok tehlikeli bir hal almaya başlamıştır (Bauman & Hurley, 2005). Örneğin, Olweus (1993), Norveç okullarındaki 7 öğrenciden 1'inin zorba/kurban sorunlarına

dahil olduğunu ifade etmektedir. Yine Olweus'in (2003) 1983 yılında yaptığı çalışmasının sorularını kullanarak, 2001 yılında gerçekleştirdiği araştırmasının sonuçları ise, çok daha endişe vericidir; 2001 yılındaki araştırmaya göre, mağdur öğrencilerin yüzdesinin 1983 yılına kıyasla yaklaşık %50 arttığı ve haftada en az bir kez meydana gelen ciddi zorbalık sorunlarına (zorba-kurban) karışan öğrencilerin oranının ise yaklaşık %65 artış gösterdiği tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, yürütülen bazı araştırmalarda çocukların yaklaşık yarısının zorba, yarısından fazlasının ise kurban olduğu; erkek çocuklarının kız çocuklarından daha fazla zorbalığa maruz kaldığı ancak kız ve erkek çocukların yaklaşık olarak eşit oranda mağdur edildiği de ortaya çıkarılmıştır (Farrington, 1993). Finlandiya'da her yıl 75.000 katılımcı ile tekrarlanan çalışmalarda son 10 yılda ortaokul düzeyinde mağdur edilen öğrencilerin sıklığında ve zorba öğrencilerin yaygınlığında herhangi bir azalma yaşanmadığı görülmüştür; bu çalışmalarda, mağdurların (haftada bir veya daha sık zorbalığa maruz kaldıklarını bildiren öğrencilerin) ve zorbaların (haftada bir veya daha sık başkalarına zorbalık yaptıklarını bildiren öğrencilerin) yaygınlığının sürekli olarak %7 civarında olduğu ve de mağdurların görülme sıklığının da son birkaç yılda azalmak yerine arttığı tespit edilmiştir (Salmivalli, Kärnä, & Poskiparta, 2011). Dünya Sağlık Örgütü'nün (DSÖ) okul çağındaki çocukların sağlık davranışları araştırmasında ise, ilgili 35 ülkede mağdurların ve zorbaların ortalama yaygınlığının %11 olduğu da ortaya konulmuştur (Salmivalli, 2010).

Yurt dışında 1970-80'lerde araştırılmaya ve incelenmeye başlanan zorbalık olgusunun Türkiye'de bilimsel olarak ele alınması ise, 2000'lerin başlarında gerçekleşmiştir (Kutlu, 2005); yani Türkiye'deki zorbalık olgusu araştırmaları, 20 yılı aşkın bir gecikmeyle başlamıştır. Kılınç (2023), Türkiye'de akran zorbalığı ile ilgili 2010 ile 2020 yılları arasında yapılan araştırmaları incelediğinde, Türkiye'de akran zorbalığı çalışmalarına 2010 yılından sonra ağırlık verildiğini ve akran zorbalığına yönelik çözüm çalışmalarının yetersiz kaldığını ortaya koymuştur. Çarkıt ve Bacanlı (2020) ise, akran zorbalığının ilk ve ortaokullarda çok yaygın bir sorun olduğunu, çoğunlukla fiziksel ve sözel zorbalığın yaşandığını ve ailesel faktörlerin akran zorbalığının en önemli nedeni olduğunu ifade etmişlerdir. Ortaöğretim öğrencileri arasındaki akran zorbalığının araştırıldığı bir başka çalışmada da, ortaöğretim öğrencilerinin yüksek oranda sözel zorbalığa maruz kaldığı ve cinsiyet açısından zorbalığa maruz kalma durumları arasında önemli bir fark olmadığı ortaya konulmuştur (Polat &

Sohbet, 2019). Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2023) tarafından yapılan bir araştırmada ise, 'anneleri/temel bakım verenleri' tarafından, ayda en az birkaç kez diğer çocuklar tarafından zorbalığa maruz kaldığı belirtilen 6-17 yaş grubundaki çocukların oranının %13,8 olduğuna dikkat çekilmiştir. Bir diğer ifadeyle Olweus'in (1993) araştırmasında çıkan sonuca benzer biçimde, Türkiye'de de 6-17 yaş grubundaki her 7 çocuktan 1'i zorbalığa maruz kalmaktadır. Şirin (2023) ise, Türkiye'de bu oranın çok daha yüksek olduğunu, yaklaşık her 2 gençten birinin akran zorbalığına maruz kaldığını ve akran zorbalığı konusunda Türkiye'nin, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ülkeleri arasında da ilk üçte olduğunu belirtmiştir. Uluslararası Öğrenci Değerlendirme Programı (PISA) 2022 verilerine göre de, zorbalık içeren davranışlardan herhangi birine maruz kalan öğrenci ortalaması OECD ülkelerinde yüzde 20 iken, Türkiye'de ise bu oran, yüzde 27 olmuştur (Kasap, 2023). Bir başka söyleyişle, Türkiye'de her dört öğrenciden biri zorbalığa uğramaktadır. Tüm bu verilerden de anlaşılacağı üzere, Türkiye'de zorbalık neredeyse salgın haline dönüşmüştür. Türkiye'deki zorbalık, vahim ve üzücü biçimde sıklıkla televizyon ve gazete haberlerine de konu olmaktadır. Örneğin, ulusal basında çıkan bir habere göre, 7. sınıfta okuyan bir kız öğrenci, aynı okulda okuyan arkadaşları tarafından hastanelik edilene kadar dövülerek, çok ağır ve ciddi biçimde doğrudan fiziksel zorbalığa uğramıştır (NTV Haber, 2023). Basına yansıyan başka endişe verici ve vahim bir haber ise, İzmir'de yaşayan bir kız çocuğunun, akranı olan ve yaşları 9 ile 13 yaş arasında değişen 6 kız çocuğu tarafından 15 gün boyunca fiziksel ve psikolojik zorbalığın çok çeşitli ve şiddetli biçimlerine maruz kalması şeklindedir (Odatv, 2023).

1980'lerin başlarında dikkat çekilmesine karşın, zorbalık, aslında oldukça eski bir olgudur. Zira zorbalık, bugünkü şekliyle adı konulmasa bile her kuşakta yaşanmıştır ve kuşaktan kuşağa da yaşanmaya devam etmektedir. Dolayısıyla bugünün kuşağı, yani Gardner ve Davis'in (2013) nitelendirmesiyle 'App Kuşağı' da değişen ekonomik, teknolojik, sosyolojik ve ailevi nedenlere bağlı olarak zorbalığın çok çeşitli biçimlerine maruz kalmaktadır.

App Kuşağı, 1995 yılından günümüze kadar süren bir kuşaktır ve hâlihazırda okullarda öğrenim görmektedir (K. Davis, kişisel iletişim, 11 Kasım 2020); bu kuşağın Gardner ve Davis (2013) tarafından App Kuşağı olarak nitelendirilmesinin sebebi ise, bu kuşağı oluşturan bireylerin çok yoğun biçimde uygulamalar kullanmasıdır. Uygulamalar

(application) ya da kısaca 'app', çoğunlukla bir mobil cihaz üzerinde tasarlanmış ve kullanıcıya sınırlandırılmış seçenekleriyle bir ya da birden fazla işlem yapma olanağı tanıyan programdır; aplikasyonların en önemli özelliği hızlı ve her zaman elimizin altında olmalarıdır ve webde arama yapmaya gerek kalmadan doğrudan bilgiye ulaşma olanağı sunmalarıdır (Gardner & Davis, 2013). Dolayısıyla, dijital teknolojilerin ve aplikasyonların ortaya çıkışı, teknoloji tarafından şekillendirilmiş ve bilinç bakımından da tamamen farklı ve özgün bir kuşak yaratmıştır (Gardner & Davis, 2013). Bununla birlikte, Gardner ve Davis (2013), dijital teknolojilerin, App Kuşağı gençlerini, özellikle başkalarıyla olan yakın ilişkileri yönünden sorunlu, kaba saba, saldırgan ve olumsuz özellikleri gittikçe artan biçimde yeni baştan şekillendirdiğini de ifade etmektedir. Bu olumsuzlukların sonuçlarından biri olarak, App Kuşağı'ndaki her üç ergenden biri, yaşadıkları yerde zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmektedir (Gardner & Davis, 2013). Yurt dışında çeşitli bilimsel çalışmalarla (Gardner & Davis, 2013) App Kuşağı'nın önemine dikkat çekilirken, ne yazık ki Türkiye'de App Kuşağı, bu satırların yazarının yaptığı çalışmadan (Ortacalar, 2022) başka, ne eğitim alanında ne de diğer alanlarda herhangi bir bilimsel araştırmaya konu olmamıştır; dolayısıyla Türkiye'deki App Kuşağı'nda zorbalık olgusuna ilişkin herhangi bir araştırmaya da rastlanılmamıştır. Böylelikle, bu çalışmanın amacı Türkiye'de hâlihazırda okullarda öğrenim gören App Kuşağı'ndaki zorbalık olgusunu ortaya çıkarmaya yöneliktir ve bu amaç doğrultusunda bu çalışmada, 'bir ortaokuldaki App Kuşağı öğrencilerinin zorbalık olgusuna ilişkin deneyimleri nelerdir?' sorusuna yanıt aranmıştır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırmanın modeli, olgubilimdir; olgubilim (fenomenoloji/phenomenology), insanların bir olguyu nasıl algıladıklarının, olgu hakkında ne düşündüklerinin ve olguyu nasıl anlamlandırdıklarının derinlemesine ve ayrıntılı biçimde betimlenmesi ve yorumlanması şeklinde ifade edilebilir (Creswell, 2007; Patton, 2002; Yıldırım & Şimşek, 2011). Okuldaki başarısızlık, bir olguya örnek olarak verilebilir (Yıldırım & Şimşek, 2011). Bu araştırmaya konu olan olgu ise, zorbalıktır ve zorbalığa maruz kalan öğrencilerin zorbalık ile ilgili deneyimleri, düşünceleri ve duyguları derinlemesine ve ayrıntılı biçimde bu araştırmayla ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmanın Örnekleme

Bu araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Ölçüt örnekleme yöntemindeki temel anlayış, önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların işe koşulmasıdır (Yıldırım & Şimşek, 2011). Çocuklarda görülen zorbalık davranışları ortaokulda zirveye ulaştığından dolayı (Goodstein, 2013; Storey vd., 2013) bu araştırmanın örnekleme ölçütlerinden ilkinin ortaokul öğrencileri oluşturmaktadır. Olweus (1993), kız öğrenciler arasındaki zorbalığa ilişkin daha az araştırma yapıldığını ifade etmektedir; bu paralelde, çalışmanın ikinci örnekleme ölçütünü kız öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın son örnekleme ölçütü ise, hem eğitimini sürdürdüğü ortaokulda yapılan sınavlarda hem de kurumsal deneme sınavlarında ilk 5 derece arasına giren ve zorbalığa doğrudan maruz kalan başarılı öğrencilerdir.

Bu kapsamda bu araştırmanın örneklemini, hem eğitimini sürdürdüğü ortaokulda yapılan sınavlarda hem de kurumsal deneme sınavlarında ilk 5 derece arasına giren ve zorbalığa doğrudan maruz kalan 2 başarılı kız öğrenci oluşturmaktadır. Bununla birlikte, nitel araştırmalarda örnekleme büyüklüğünü kararlaştırmaya yönelik net bir bilgi de yoktur (Creswell, 2007; Patton, 2002). Nitel araştırmalarda temel bir başvuru kaynağı olan çalışmasında Patton (2002), nitel araştırmaların bazen amaçlı seçilen tek bir örnekleme (N=1) ile de derinlemesine yapıldığını belirtmiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi, bu araştırmanın örnekleme büyüklüğü 2 olarak belirlenmiştir. Okulun ilgili birimleri ve sorumlu kişilerince de zorbalığa uğradığı bilinen bu öğrencilerden biri (Ö1) 7. sınıfta, diğeri (Ö2) ise 8. sınıfta eğitim görmektedir.

Veri Toplama Süreci

Olgubilim yönteminde veri toplama süreci, araştırılan olguyu doğrudan deneyimleyen kişilerle gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeleri içerir (Creswell, 2007; Patton, 2002). Dolayısıyla olgubilim yöntemindeki öncelikli veri toplama tekniğı görüşmedir ve bu araştırmada da, temel veri toplama tekniğı olarak görüşmeden yararlanılmıştır. Ayrıca bu araştırmada görüşme ile birlikte veri toplama tekniklerinden doküman incelemesi de işe koşulmuş ve bu sayede veri kaynaklarında çeşitleme (üçgenleme) de (Creswell, 2007; Patton, 2002; Yıldırım & Şimşek, 2011) gerçekleştirilmiştir. Veri toplamanın bir parçası olan çeşitlemede iki veya daha çok veri kaynağı kullanılabilir (Ary, Jacobs, Razavieh & Sorensen, 2006; Wiersma & Jurs, 2005).

Araştırma örneklemini oluşturan katılımcıların görüşlerine yönelik veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen görüşme formu yaklaşımı (Yıldırım & Şimşek, 2011) ile elde edilmiştir. Görüşme formu, araştırmanın amacı doğrultusunda hazırlanan toplam 10 sorudan oluşmaktadır. Görüşme formu, uzman görüşü alınarak hazırlanmıştır. Katılımcılarla yapılacak görüşmeler öncesinde, katılımcılar 18 yaş altı olduğundan ilk olarak katılımcıların velileriyle görüşülmüş ve velilerden veli onam formu alınmıştır. Sonrasında katılımcılardan randevu istenilmiştir. Görüşmeler, 2022 yılında katılımcıların öğrenim gördükleri okulda, okul saatleri içerisinde yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Görüşmeye başlanılmadan önce katılımcılara araştırmanın amacı ile ilgili bilgi verilmiş ve görüşme esnasında katılımcının istemediği sorulara cevap vermeyebileceği ya da istediği zaman görüşmeyi sonlandırabileceği de söylenmiştir. Her iki katılımcı da tüm sorulara cevap vermiştir ve katılımcıların görüşleri ve yanıtları toplam 2 oturumda toplanmıştır. Görüşme verilerinin kaydedilmesi dijital 'ses kayıt' (Merriam, 2009; Patton, 2002) cihazıyla gerçekleştirilmiştir ve görüşmelerin başlangıcında, katılımcılardan ses kaydı yapılmasına ilişkin gerekli izinler de alınmıştır. Görüşme süreleri ise 30 dakika ile 45 dakika arasında değişkenlik göstermiştir.

Ek olarak, araştırmacının amacı doğrultusunda çeşitli yazılı ve görsel materyallerden oluşan değişik dokümanlar da elde edilmiş ve bu dokümanlar için "şekil" terimi kullanılmış (Merriam, 2009) ve de şekiller numaralandırılmıştır.

Verilerin Analizi

Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen ses kayıtları ilk olarak dosyalar halinde düzenlenmiş, sonrasında ise, tüm ses kayıtları bilgisayar ortamında kelime kelime yazılarak metin haline getirilmiştir. Metin haline dönüştürülen verilerin analizinde, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan sürekli karşılaştırma yönteminden (Glaser & Straus, 1967, 2006) yararlanılmıştır (Merriam, 2009). Diğer yöntemlerde de olduğu gibi sürekli karşılaştırma yönteminde de kategori oluşturmak, nitel veri analizidir ve kategori; tema, örüntü, bulgu ya da bir araştırma sorusunun cevabı biçimde de adlandırılmaktadır (Merriam, 2009). Bu araştırmada kategori oluşturmak için açık kodlama, açık kodları birbirine bağlamak ve gruplandırmak için de eksen kodlama kullanılmıştır (Corbin & Strauss, 1990; Merriam, 2009).

Ayrıca, bu araştırmada, çeşitli dokümanlar yoluyla ulaşılan veriler, görüşmelerden elde edilen verileri doğrulamak ya da alternatif açıklamalar yapabilmek amacıyla (Patton, 2002; Yıldırım & Şimşek, 2011) işe koşulmuştur.

Geçerlik ve Güvenirlik

Bir nitel araştırmada geçerlik, bulguların doğruluğunu belirtir (Creswell, 2007). Bu araştırmada bulguların geçerliğini sağlamak için çeşitleme, uzman incelemesi, mekanik veri kaydı, katılımcı dili ve gerçekçil raporlama biçimi (Creswell, 2007; Merriam, 2009; Patton, 2002; Yıldırım & Şimşek, 2011) stratejileri işe koşulmuştur.

Güvenirlik ise bulguların tutarlılığına işaret eder (Merriam, 2009). Bu araştırmadaki bulguların güvenilirliğini sağlamak için ise, çeşitleme ve uzman incelemesi stratejileri uygulanmıştır (Creswell, 2007; Merriam, 2009).

Bulgular

Öğrencilerle gerçekleştirilen görüşmeler sonrasında elde edilen veriler, araştırmacı tarafından 7 kategori altında toplanmıştır. Bu kategoriler, (1) Farkında olma, (2) Neden ben?, (3) Maruz kaldığı davranışlar/hareketler, (4) Duyguları/hisleri, (5) Seyirciler, (6) Beni görün ve (7) Benden geriye kalan olarak belirlenmiştir. Katılımcı öğrencilerin zorbalık olgusu ile ilgili deneyimlerini anlamlandırmalarına olanak tanıyan 7 kategori ve kategorilere ait kodlar ise Tablo 1’de ayrıntılarıyla betimlenmiştir.

Tablo 1. Bir ortaokulda zorbalığa maruz kalan App Kuşağı öğrencilerinin zorbalık ile ilgili deneyimleri.

Kategoriler	Kodlar
Farkında olma	Akademik başarıda düşme Kızların liderliğinde ve çoğunluğunda 2-4 yıl arasında devam etmekte Her gün, her ders ve her teneffüs tekrarlanmakta
Neden ben?	Yalnız Sınıfa hakim olan ve zorbalık yapan grubun dışında kalma Başarılı Ailelerden kaynaklı rekabet Olumsuz ve istenmeyen durumlara müdahale etme ve tepki verme Diğerlerinin suskunluğu
Maruz kaldığı davranışlar/hareketler	Dışlanma Aşağılanma Hakaret Dalga geçme Lakap takılma

	Arkadaş edinilmesine engel olma
Duyguları/hisleri	Üzüntü duyma Sıradan bir olay gibi karşılamaya çalışma Yapılanları duymazlıktan/görmezlikten gelme Canının acıdığını hissetme Kendine kızma Çaresizlik Kendini sürekli sorgulama ve suçlama
Seyirciler	Zorbalığı destekleme veya katılma Umursamazlık Yalnız bırakma Susmayı tercih etme Sessiz kalma Ya bana da yapılırsa korkusu yaşama
Beni görün	Okul yönetimi Sınıf rehber öğretmeni Okul rehber öğretmeni Diğer öğretmenler Aileler
Benden geriye kalan	Kendi davranışlarını zorbaların isteğine göre değiştirme Zorbalarla yüzleşme Arkadaş olmasa da olur Zorbalık benim hayatımda hiç bitmeyecek Çaresizlik Kendini suçlama Kendine inanma, güvenme ve mücadele etme Çözumsuzlük ve kaçış

Kategori 1. Farkında olma

Katılımcı öğrenciler zorbalıkla tanışmalarının ortaokulun ilk senesinde, yani 5. Sınıfta başladığını ve o yıldan beri her gün, her ders ve her teneffüs zorbalığın sürdüğünü dile getirmişlerdir. Bu durumu kendi ifadeleriyle Katılımcı Ö1 "...5. sınıfta başladı...ama sabrın sonu selamet olur derler ya öyle olmuyormuş yani 3 yıldan sonra..." biçiminde ifade ederken, Katılımcı Ö2 ise, "...önceleri onların dediklerini duymazlıktan geldim, önceden her dediklerine bir cevap veriyordum...Her gün hatta her teneffüs, her ders neredeyse oluyordu...ama bir süre sonra akademik başarıım düşmeye başladı..." şeklinde belirtmiştir. Her iki öğrenci de maruz kaldıkları zorbalığın, lideri kız olan ve kızların çoğunlukta olduğu bir grup tarafından yapıldığını belirtmişlerdir. Örneğin, Katılımcı Ö2 "...kızlar çoğunlukta ve bir kız baskın ama diğerlerinin de rolü var...bir sınıfta bir grup olur, o gruptaki herkes sevilir, sayılır, onların düşmanları tüm sınıfın düşmanları olur ya, öyle bir durum var..." biçiminde açıklamıştır. Benzer şekilde Katılımcı Ö1'de "bir grup...2 kız, 1 erkekten oluşan 3 kişi...kızlara hiç kimse bir şey yapamıyor..." ifadelerini kullanmıştır.

Kategori 2. Neden ben?

Zorbalığa maruz kalma nedenleri çok çeşitlidir ve bu nedenler de kişiden kişiye değişkenlik göstermektedir. Katılımcı öğrenciler, zorbalığa maruz kaldıkları çeşitli nedenleri de şu şekilde açıklamışlardır; Katılımcı Ö1 “...Ben her şeye ses çıkartıyorum...ben kısa boylu arkadaşşıma yapılan zorbalıkta da hep yanındaydım. Ben onun adına da susmadım...onlardan istediğim tek bir şey var, susmasınlar, her arkadaşım şikayetçi ama onlar susuyorlar...5. sınıfta uzaktan eğitim oldu ve ben fazlasıyla biliyordum...insanlar kendi yapmak istediklerini yapamayınca sürekli sorguya çekiliyorlar...Bir arkadaşım bana şöyle demişti...annem canlı derslerimizi izliyor [ve] dinliyor...annem sürekli bana seni örnek veriyor...çünkü akademik başarımlarım var...” derken, Katılımcı Ö2 “...Düşünsenize bir kişinin 5-10 arkadaşı var. Sınıfın yarısı onun arkadaşı [ve] ona zorbalık yapıldığında tüm sınıf o zorbalık yapan kişiye karşı gelir...ama benim arkadaşım yok...” biçiminde fikirlerini beyan etmiştir.

Kategori 3. Maruz kaldığı davranışlar/hareketler

Okullarda öğrencilerin zorbalığa maruz kalma biçimleri de sınırsız denilebilecek biçimde çok çeşitlidir (Rigby, 2007). Bu araştırmada da katılımcı öğrenciler en fazla psikolojik zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcılardan Ö2, “...mesela tahtaya çıkarsınız soru çözmek için...çok küçük yazdın [ya da] çok büyük yazdın veya derste söz aldım, söylemene gerek yoktu, kalkmana gerek yoktu. Ben bir konu hakkında arkadaşşımla konuşuyorum...sana soran olmadı gibi...sen çok şeysin, herkese, her şeye çok karışıyorsun...teneffüste yanımdan geçiyorlar, bir şey yapsalar da ben duymuyorum...”, şeklinde ifade ederken Katılımcı Ö1’de “...dışlıyorlar, arkadaş edinmeme [engel oluyorlar], mesela bir arkadaşşımla...çok iyi konuşmaya, anlaşmaya başladık, bir teneffüste hemen onunla görüşülüyor, ya ayağına çelme takılıyor, ya öğretmene şikayet ediliyor ya da iftira atılıyor. O arkadaş benimle bir daha konuşmuyor. Ayrıca bana mikrop deniliyor...derse katılıyorum, biz de biliyorduk diyorlar...ya da arkamdan boş yapma diyorlar...Bir de hep şaka oluyor, nasıl hep şaka oluyor anlamıyorum... En çok da insanın canını bu acıtıyor...düşük not aldığımda ya da bir şeyleri eksik yaptığımda mutlu oluyorlar, geçen sene matematikten 80 aldığımda, ...3 gün 3 gece kutlama yaptılar...Ben bir ara...gerçekten boş verdim, daha çok üstüme geldiler, sesimi yükselttim daha da çok üstüme geldiler, en fazla ne olabilir, daha kötü ne olabilir dedikçe daha da kötüsü oluyor...” biçiminde deneyimlerini aktarmışlardır.

Kategori 4. Duyguları/hisleri

Katılımcı öğrenciler maruz kaldıkları zorbalık davranışları karşısında farklı duygu durumlarını deneyimlemişlerdir. Bu hususla ilgili olarak Katılımcı Ö1, “...ne yaptım diyorsun, benim suçum neydi, derse mi katılmam...neyi yanlış yaptım, neyi düzeltmem gerek, neyi yapmamalıydım ama asıl suçlu taraf hiçbir zaman acaba ben ne yaptım demedi...Hep ben özür diledim konu kapansın diye... Nasıl gururuma yedirdim bilmiyorum...” derken Katılımcı Ö2, “...güveni, umudu, insanların içine girme umudu kayboluyor...gerçekten çok üzüldüm...” şeklinde deneyimledikleri duygu durumlarını, duygusal sarsıntıları ve içsel çatışmaları dile getirmişlerdir.

Kategori 5. Seyirciler

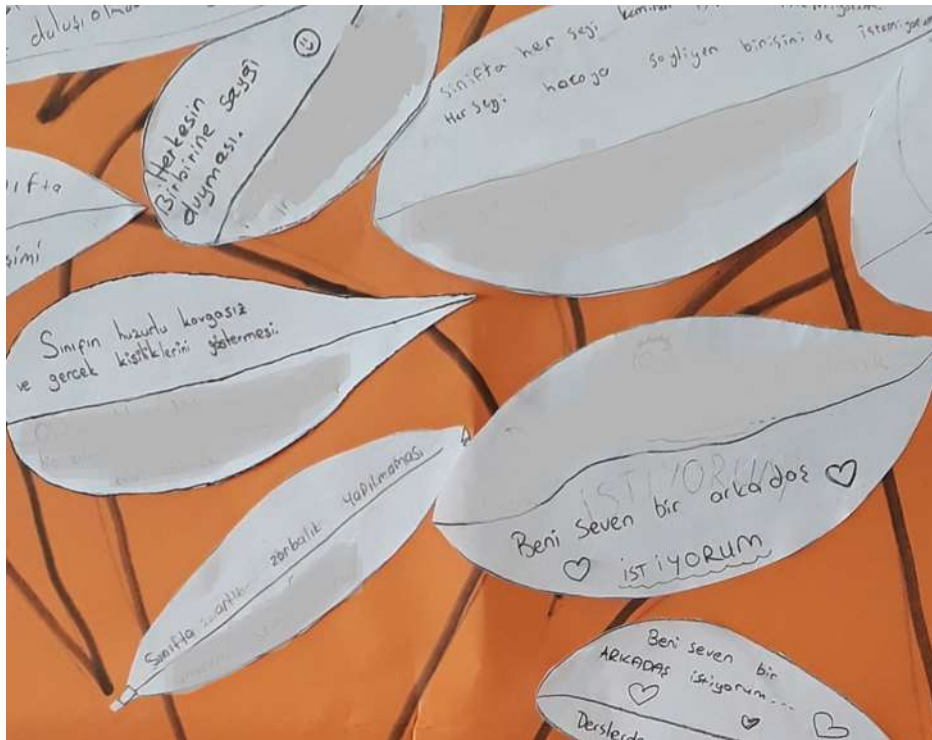
Seyircilerin zorbalığın devam etmesinde veya sonlandırılmasında çok önemli bir rolü bulunmaktadır (Goodstein, 2013). Dolayısıyla seyirci öğrencilerin zorbalık sürecindeki hayati rolüne ilişkin olarak Katılımcı Ö2, “...Sınıftakilerin bunu gözleriyle görüp, kulakları ile duyup da buna bakakalmaları, karşı gelmemeleri veya öğretmenle konuşmamaları da bir zorbalık türü bana göre...” diyerek kendisine acı ve elem veren deneyimlerini ifade etmiştir.

Katılımcı Ö1 ise, “...yılanın başı o 3 kişi diğerleri emir kulu...Sadece bir arkadaşım var yanımda...Sınıftakilerden de ben sürekli boşver onları, uyarısı alıyorum...Benim dışında zorbalıkla karşılaşan arkadaşlarım da var...onlar neden bilmiyorum, susmayı tercih ediyorlar ama onlara da yapılıyor, onlara iki yapılıyorsa, bana beş yapılıyor. İnsanlar bana yapılmam, ben rahat ve huzurlu bir şekilde yaşayayım, bana dokunmayan yılan bin yıl yaşasın diye düşünüyorlar...bir de beni örnek alıyorlar, şu kızın haline bak, neler yaşıyor kız diyorlar...böyle olunca da susuyorlar, onların tarafına geçiyorlar...” şeklindeki konuşmalarıyla zorbalığın sınıfta sıradanlaştığını belirtmiştir. Öyle ki, sınıfta yaşanan zorbalık davranışları, dönem sonunda öğrencilerin Türkçe dersinde yaptıkları ve okul panosu üzerinde sergiledikleri dilek ağacı etkinliğine de yansımıştır. Çarpıcı olan, dilek ağacı etkinliğinde yazılan öğrenci dileklerinin neredeyse tümü, zorbalık ve zorbalığın önlenmesine yönelik ifadelerle bezenmiştir. Öğrencilerin dileklerinin yer aldığı ve katılımcıların söylemleriyle örtüşen dokümanlar/görsel materyaller ise, Şekil 1 ve Şekil 2 olmak üzere aşağıda sunulmuştur.

Şekil 1. Öğrencilerin okul panosundaki dilek ağacı etkinliğinde yer alan zorbalık ve zorbalığın önlenmesine yönelik dileklerinden bir kesit

Şekil 2. Öğrencilerin okul panosundaki dilek ağacı etkinliğinde yer alan zorbalık ve zorbalığın önlenmesine yönelik dileklerinden başka bir kesit

Kategori 6. Beni görün

Bir çocuk zorbalığa maruz kaldığında, onun sessiz çığlıklarını duyması gereken ilk kişiler evde anne ve babası, okulda ise, okul yöneticileri ve öğretmenleridir. Bu hususa ilişkin olarak katılımcı öğrenciler şu şekilde deneyimlerini paylaşmışlardır;

“... Öğretmenlerim bana bu okuldan ayrıl, tavsiyesinde bulundular. Çünkü benim çok başarılı olduğumu söylediler ve sınıftaki arkadaşlarımın bana yaptığı zorbalıkların benim başarıyı düşürebileceğine inandılar...Sınıf rehber öğretmenimiz de çok üzüldü...çok ağladı, çok emek veriyor, çok ilgileniyor, bunu biliyorum, bir de onu o şekilde görünce çok üzülüyorum...ama ben 3 senedir ona gidiyorum, bir şeyler yapmaya çalışıyorum... [zorbalara] bağırıyorum... (Katılımcı Ö1)”

“... alırım kağıdı elime, ayırırım sınıflarınızı olur, biter, dedi. Sen çok alıngansın, çok abartıyorsun, mikrop diye bir tabir yok, dedi... Birbirinize öyle şeyler yapmayın, yakışmıyor size dedi, bunu okul rehber hocası dedi... (Katılımcı Ö1)”

“... hiç kimse bir şey yapamıyor...Nasil olsa bir şey olmuyor, yapalım, yapabildiğimiz kadar, elimizden ne geliyorsa artık, öğretmenlere de söylüyorlar bir şey olmuyor, diyorlar...tak etti artık hepimize...Bugün annem babam dilekçe verdiler...daha önce hiç dilekçe verilmedi ama müdür yardımcısına çıkıldı, [zorbalara] uyarıldı, ...hep sözel şikayet yapıldı...çünkü annem, babam ve ben yapmazlar bir daha, nasıl olsa müdür yardımcısına çıkıldı, bir de bir-bir buçuk ay kesildi, korktular, yapmazlar, diye düşündük üçümüz de, dedik ki, ergenliktir; zaten onların anneleri [de] hep bunu söylüyorlardı, ergenlik işte, o yüzden. Sadece ben değilim ama herkes susmayı seçiyor. En çok insanın canını acıtanlardan biri de bu. Çünkü herkes susuyor... (Katılımcı Ö1)”

“... bir ara üstüme çok geldikleri için ben rahatsız oluyorum, benimle sorunuz ne diye konuştum, ama onlar da sorunun tam olarak ne olduğunu bilmiyorlardı...son çare olarak dilekçe verdim, baktım ki benim konuşmamla olmuyor, bir yetkili kişinin bu duruma dahil olması gerekiyor, diye düşündüm. Dilekçeden sonra sorunun olduğu kişilerle konuşuldu fakat bir insanın ne kadar davranışlarının önüne geçebilirsiniz ki, konuşuldu ama...pek işe yaradığı söylenemez...o kişiler yine aynı şeyleri yaptı...onların da elinden gelen bir yere kadar, gidip de çocuğu attıramazlar ki, okuldan bir kişi rahatsız oluyor diye...(Katılımcı Ö2)”

“... [sınıf rehber] öğretmeni elinden geleni yapsa bile çocuğun davranışını etkileyemediği için hiçbir şekilde değişiklik olmadı...Diğer öğretmenlerim ise derslerde...yapmayın, etmeyin gibi konuşmalar yapıyordu ama teneffüslerde aynı durum yine oluyor... (Katılımcı Ö2)”

“... annem babam da öğretmenlerle konuştular...nasıl çözüm bulabileceğimiz ile ilgili. Onlar da pek bir şey yapamadılar. Annem bu kişilerin anneleri ile telefonda görüşmeler yaptı, durumu anlattı, iş ortak bir noktaya geldi gibi oldu ama üzerinden bir ay bile geçmeden tekrar bu davranışlar devam etti...(Katılımcı Ö2)”

Kategori 7. Benden geriye kalan

Katılımcı öğrenciler maruz kaldıkları zorbalık davranışlarının kendilerinde akademik, psikolojik, sosyal ve duygusal olarak olumsuz sonuçlar doğurduğunu belirtmişlerdir. Katılımcı Ö2, “...Başlarda...ortalamam 97-98’lerden 95’e hatta bazı notlarım

70'lere kadar düştü... görmezden gelmeye başladım, sonrasında notlarımda artış oldu...belirli bir davranışımı ilgili laf söylenirse o davranışımı azaltmaya yönelik kendimde değişiklikler yapıyorum...Kendi arkadaşlarımı küçülttüm, zaten arkadaş o kadar da gerekli...değil bana göre, bir arkadaş bile yetiyor insana, bir şey sorduğunuzda sana cevap veriyorsa tamam, bana bu yetmiş demektir... Her ortamda en az bir dışlanan olabiliyor...Ben kendimden memnunum, arkadaş grubuna girmesem de olur, var olduğum şekil ile kabul etmiyorlar, kabul etmeyecekler de...Nereye gidersem gideyim, her yerde beni sevmeyen, benim arkamdan konuşan, benden hoşnut olmayan insanların olacağını bilerek sınıf değişikliğine karar verdim..." derken, Katılımcı Ö1, "...neden ben diye sorguladım...Hep [ben] geriye dönüp baktım, sanki suçlu tarafmışım gibi...benim bir hedefim var, ders anlamında [sorun yaşamadım]...Sizin kendinize inanmanız, yapabileceğinize, ses çıkartabileceğinize inanmanız yeterli...bu okuldan gitme kararı alabilirim, gitsem de ben bunun yakasını bırakmayacağım..." ifadeleriyle zorbalığın kendilerinde yarattığı hasar bırakıcı akademik, psikolojik, sosyal ve duygusal sonuçları aktarmışlardır.

Sonuç ve Tartışma

Kuşaklar boyunca çocuklar, birbirlerine, bazen eğlence amaçlı bazen de son derece ciddi biçimde zorbalık davranışlarında bulunmuşlardır. Çoğu kişi için bu durum, olayların doğal akışı ya da insan doğasının değişmezliği şeklinde yorumlanmıştır (Rigby, 2007). Ancak, yukarıda da ifade edilenlerden görüleceği üzere, App Kuşağı'ndaki zorbalığın boyutları ve çocuklar üzerindeki yıkıcı etkileri geçmiş kuşaklardakinden tümüyle farklıdır. Dolayısıyla bu araştırmada, App Kuşağı'na dahil iki mağdur kız öğrencinin zorbalık olgusuna ilişkin deneyimleri ayrıntılı biçimde açıklanmaya çalışılmıştır.

Araştırma bulgularından ilki olan '*farkında olma*' kategorisinde katılımcı öğrenciler sınıflarındaki lideri kız olan ve kızların çoğunlukta olduğu bir grup tarafından kendilerine zorbalık yapıldığını ifade etmişlerdir. Zorbalık davranışının aynı sınıf düzeyindeki bir grup tarafından, tek bir öğrenciye yönelik yapılması alan yazındaki araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir (Olweus, 1993, 2013). Çoğunluğu kız öğrencilerden oluşan bir grubun, akranı olan başka bir kız öğrenciye zorbalık davranışlarında bulunması, bu araştırmadaki dikkat çekici bir husustur. Benzer biçimde, Çalık ve diğ., (2009) tarafından yapılan bir araştırmada da kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla zorbalık eğiliminde oldukları ortaya konulmuştur. Ancak alan yazın incelediğinde, genellikle erkek çocukların zorbalık yaptığı ve kızların büyük bir yüzdesinin de erkek çocuklar tarafından

zorbalığa maruz kaldıkları görülmüştür; dolayısıyla, bu araştırmanın da konusu olan kızlar arasındaki zorbalığa ilişkin, daha az çalışma bulunmaktadır (Olweus, 1993). Bu yönüyle, bu araştırmanın, alan yazına önemli katkılar sağlayacağı da düşünülmektedir. 'Farkında olma' kategorisi altında dikkati çeken diğer bir husus ise, katılımcı öğrencilerin zorbalığa maruz kalma süresi ve sıklığıdır. Katılımcı öğrenciler, yaklaşık 2-4 yıl (24-48 ay) önce başlayan ve halen devam eden ve de neredeyse her ders gerçekleşen çok yoğun ve uzun süreli biçimde zorbalığa maruz kalmışlardır. Bu bulgulara benzer biçimde Rigby'nin (2007) Avustralya'da yürüttüğü bir araştırmada, erkeklerin % 14'ünün, kızların %12'sinin aylardır ve de kız ve erkek çocukların %5'inden fazlasının da bir yıldan uzun süreli zorbalığa maruz kaldığı ifade edilmiştir. Ayrıca Atlas ve Pepler'da (1998), sınıflardaki zorbalık olaylarını gözlemledikleri araştırmalarında zorbalığın sınıflarda saatte iki kez meydana geldiğini ortaya koymuşlardır. Zorbalık davranışlarındaki sürenin uzaması ise, zorbalığın, zorbalığa maruz kalan öğrenciler üzerindeki yıkıcı etkilerini de o oranda artırmaktadır (Goodstein, 2013).

Araştırma bulgularından ikincisi, katılımcı öğrencilerin zorbalığa maruz kalma nedenlerinin ortaya konulduğu '*neden ben?*' kategorisidir. Bu kategoride öne çıkan nedenlerden biri, katılımcı öğrencilerin yalnız bırakılmalarıdır. Bu araştırma bulgularında da ortaya konulduğu üzere, zorbalığa maruz kalan öğrenciler çoğunlukla yalnızdır ve mağdur öğrencilerin, ya çok az arkadaşı vardır ya da hiç arkadaşı yoktur (Goodstein, 2013; Rigby, 2007). Katılımcı öğrencilerin zorbalığa maruz kalmalarının nedeni olarak gördükleri başka bir etken ise, akademik anlamda başarılı olmalarıdır. Ancak ulusal ve uluslararası alan yazın incelendiğinde, zorbalığın nedenleri arasında 'başarılı olma' kriteri yer almamaktadır ve başarılı öğrencilerin zorbalığa maruz kaldıklarına ilişkin herhangi bir araştırma sonucu da bulunmamaktadır. Yapılan bu çalışmayla Türkiye'ye has olarak ortaya çıkan bu durum, tüm boyutlarıyla hem düşündürücü hem de tedirgin edicidir. Dolayısıyla başarılı öğrencilerin zorbalığa maruz kalma nedenleri bütüncül bakış açısıyla irdelendiğinde, bunun sebeplerinden birinin rekabetçi eğitim sistemi olduğu da ileri sürülebilir (Goodstein, 2013; Rigby, 2007). Zira, öğrencileri karşı karşıya getiren rekabetçi eğitim sistemlerinde, öğrenciler arasında iş birliği yoktur, daha da önemlisi rekabet, empatiyi engellemektedir ve empatinin olmadığı ortamlarda da düşmanca tavır ve davranışlar var olmaktadır (Kohn, 1992). Dolayısıyla okullarda rekabete gereğinden fazla vurgu yapılması, öğrenciler arasındaki zorbalık davranışlarına neden olabilir (Goodstein, 2013; Kohn, 1992; Rigby, 2007).

Çocuklarda takdir davranışlarının gereğince gelişmemesi (Turgut, 1987) ve yerini kıskançlık duygusunun alması ise, başarılı öğrencilerin zorbalığa maruz kalmalarının bir başka nedeni olarak da düşünülebilir. Zira, takdir davranışları, bilişsel ve duyuşsal davranışlar yeterince geliştikten sonra ortaya çıkar ve o konuyla ilgili olumlu tutumlar geliştirilmesine de neden olur (Turgut, 1987). Bir çocuk, olmak istediği yerde bir başka arkadaşının var olduğunu gördüğünde veya ebeveynleri tarafından başka bir çocukla kıyaslandığında takdir etme yerine zorbalık davranışları sergileyebilmektedir. Ayrıca ailesi tarafından başka çocuklarla kıyaslanma suretiyle zorbalığa maruz kalmış bir çocuk, yaşadığı bu olumsuz durumu bir başka arkadaşına uygulayabilir, yani ebeveynlerini taklit ederek zorbalık yapabilir.

Üçüncü araştırma bulgusu '*maruz kaldığı davranışlar/hareketler*' dir. Katılımcı öğrenciler, en çok alay edilme, lakap takılma ve dışlanılma biçiminde psikolojik (sözel) zorbalığa maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca katılımcı öğrenciler, maruz kaldıkları zorbalık davranışlarının bu davranışları yapan kişiler tarafından da vurdumduymaz biçimde '*şaka*' olarak nitelendirildiğini ifade etmişlerdir. Araştırmanın bu bulgusu, alan yazındaki birçok araştırma sonuçlarıyla tutarlılık göstermektedir (Jan & Husain, 2015). Yapılan çalışmalarda, psikolojik zorbalığın, bu davranışları yapan öğrencilerce özellikle '*şaka*' olarak adlandırıldığı görülmektedir; bunun yanı sıra, zorbalığı '*şaka*' olarak adlandırmanın zorbalığın olumsuz ve yıkıcı etkilerinin göz ardı edilmesine neden olabileceği de önemle vurgulanmıştır (Bekiroğlu & Güllühan, 2022; Rigby, 2007). Ayrıca, kız öğrencilerin kurnazca bir yaklaşımla dedikodu yayma, iftira atma, gruptan dışlama gibi dolaylı zorbalık yollarını tercih etmelerinin, zorbalığın yetişkinler tarafından tespit edilmesini bir hayli güçleştirdiği de ifade edilmiştir (Besag, 2006).

Araştırma bulgularından dördüncüsü ise '*duyguları/hisleri*' dir. Zorbalığa maruz kalan katılımcı kız öğrencilerin duygusal tepkisi, yapılanları duymazlıktan/görmezlikten gelerek yıpratıcı biçimde üzüntü duyma ve kendilerini sürekli sorgulayarak suçlama şeklindedir. Rigby (2007), zorbalık davranışlarına maruz kalan öğrencilerin, katılımcı kız öğrencilerde olduğu gibi, öfke ve üzüntü duyma biçimindeki iki duygudan birini yaşadıklarını belirtmiştir.

Benzer bir çalışmada yine Rigby (2007), zorbalığa maruz kalan kız öğrencilerin, erkek öğrencilere göre kendilerini suçlu görmeye daha yatkın olduğuna da işaret etmiştir.

Araştırma bulgularından beşincisi ise 'seyirciler'dir. Seyirciler, zorbalık davranışını izleyen ve sonradan duyan kişilerdir ve verdikleri tepkilerle zorbalığın devam etmesi ya da sonlandırılması açısından önemli bir güce sahiptirler (Goodstein, 2013; Storey vd., 2013). Bu araştırmada ise, seyirci öğrencilerin tepkilerine ilişkin olarak katılımcı öğrenciler, çevrelerindeki öğrenci arkadaşlarının, yani seyirci öğrencilerin onlara destek vermediklerini, yaşanan olayları pasif biçimde izlediklerini ve zorbalığın kendilerine dönme ihtimalini düşündüklerinden dolayı sessiz kaldıklarını, hatta bazı durumlarda zorbanın yanında yer aldıklarını da üzülen dile getirmişlerdir. Kısacası, bu araştırmadaki bulgulara göre seyirci öğrenciler, zorbalığın devam ettirilmesine destek verme biçiminde bir rol izlemişlerdir. Alan yazındaki birçok araştırmada da benzer sonuçlar görülmektedir. Örneğin, Salmivalli ve Voeten (2004), zorbalık karşısında çoğu seyirci öğrencinin hiçbir şey yapmadığını vurgulamıştır. Benzer şekilde, Craig ve Pepler (1995), akranların zorbalığı durdurmak için nadiren müdahale ettiğini (yalnızca %11) ifade etmiştir. Salmivalli (2010) ise, Finlandiya'da 6. ve 8. sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı bir çalışmada, mağdur öğrencilerin savunucusu seyirci öğrenci oranının %17-20, zorbalığı destekleyen veya ona yardım eden seyirci öğrenci oranının %20-29 olduğunu, öğrencilerin neredeyse üçte birinin (%26-30) ise taraf tutmayarak, pasif biçimde zorbalığın devam etmesine katkıda bulduklarını ifade etmiştir. Bu paralelde, katılımcı kız öğrenci Ö2'nin 'Sınıftakilerin bunu gözleriyle görüp, kulakları ile duyup da buna bakakalmaları, karşı gelmemeleri veya öğretmenle konuşmamaları' ve katılımcı kız öğrenci Ö1'in 'onlar neden bilmiyorum, susmayı tercih ediyorlar' ifadeleri, 'suskunluk sarmalı' (Noelle-Neumann, 1998) kavramını da akla getirmektedir.

İnsanlar, diğer insanların ne düşündüğünü, hangi düşüncelerin kabul görüp, hangilerinin kabul görmediğini çevrelerini dikkatli biçimde gözlemleyerek algılamaya çalışırlar; bu süreçte, bir grup insan, bir düşüncenin diğer insanlar tarafından da paylaşıldığını hissettiklerinde, çoğunlukta olduğunu düşünüp bunu yüksek sesle konuşurlar ve cesaretle savunurlar. Bahse konu belli düşünceye karşı olan grup ise, azınlıkta olduklarını düşünüp kendilerini yalnız hissederek ve dışlanma korkusuyla daha da içine kapanarak susmayı tercih ederler. Azınlık olduklarına inanıp, susmayı tercih edenlerin içinde bulunduğu bu kötü durum ise, 'suskunluk sarmalı' olarak adlandırılmaktadır (Noelle-Neumann, 1998). Bu çalışma sonucunda, aslında zorbalığa karşı olan seyirci öğrencilerin, azınlıkta oldukları düşüncesiyle kendilerini yalnız hissettikleri ve sınıftan dışlanma

orkusuyla daha da içine kapanarak sessiz kalmayı tercih ettikleri, dolayısıyla suskunluk sarmalını hayata geçirdikleri düşünülmektedir.

Araştırma bulgularından altıncısı olan 'beni görün' kategorisinde, katılımcı kız öğrencilerin maruz kaldıkları zorbalık davranışları karşısında, onlara en yakın konumdaki kişilerin davranışları ve zorbalığa müdahale etme biçimleri üzerinde durulmuştur. Öncelikle katılımcı kız öğrenciler, eğitimlerini sürdürdükleri okuldaki okul yöneticilerinin ve öğretmenlerinin zorbalığa müdahale etmede yetersiz kaldıklarını, zorbalığın sona ermesi için herhangi bir şey yap(a)madıklarını veya sözlü uyarma, bağırma gibi geçici çözümler ürettiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcı kız öğrencilerin bu beyanlarının, ulusal ve uluslararası alan yazındaki başka çalışmalarla benzerlik taşıdığı da görülmüştür. Ciminli'nin (2023) yaptığı çalışmada, okul yöneticileri ve öğretmenlerinin zorbalığa yeterince müdahale etmedikleri ve ciddi biçimde dikkate almadıkları mağdur öğrencilerce belirtilmiştir. Yurt dışında yapılan çalışmalarda da, zorbalığa maruz kalan öğrenciler, öğretmenlerinin zorbalığı 'bazen' sonlandırdıklarını veya zorbalığa müdahale etmediklerini ifade etmişlerdir (Bauman & Hurley, 2005; Clarke & Kiselica, 1997; Olweus, 1993). Bu durum, okuldaki ilgili yönetici ve öğretmenlerin zorbalık olgusunu tam olarak kavrayamadıklarını ve zorbalıkla ilgili yeterli bilgi ve deneyime sahip olmadıklarını akla getirmektedir (Goodstein, 2013). Ayrıca, bu çalışmadaki katılımcı kız öğrenciler, zorba öğrencilere, okul yönetimi tarafından ciddi ve caydırıcı bir yaptırımın uygulanmadığını, okul yönetiminin bu yanlış tutumunun zorbalık davranışlarında bulunan öğrencilerin daha fazla güçlenmesine neden olduğunu da ifade etmişlerdir. Aynı husus, benzer şekilde Ciminli'nin (2023) araştırmasında da vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra, yurt dışında zorbalığın önlenmesinin etkili bir çözümü olarak yürütülen zorbalık karşıtı çeşitli programların (Jan & Husain, 2015; Olweus, 1993; Salmivalli, Kärnä, & Poskiparta, 2011) Türkiye'de uygulanma alanı bul(a)mamasının, zorbalık davranışlarında bulunan öğrencilerin daha fazla güçlenmesine ve çoğalmasına neden olduğu da ileri sürülebilir.

Ayrıca, katılımcı kız öğrenciler maruz kaldıkları zorbalık davranışları karşısında kendi ebeveynlerinin de çaresiz kaldıklarını ifade etmişlerdir; katılımcı kız öğrencilerin ebeveynleri, sorunları öncelikle okul yöneticileri ve öğretmenlerle konuşma yoluyla, sonrasında ise okul yönetimine dilekçe vererek yasal yolla çözüme kavuşturmayı istemişler de, zorbalığın sona erdirilmesi için etkili müdahalelerin yapıl(a)maması

karşısında, yaşananları çaresizlik içinde ve üzülecek izlemekle yetinmişlerdir. Dolayısıyla Saarento vd.'nin (2015) vurguladığı üzere, seyirci öğrencilerle birlikte bilhassa okuldaki yöneticilerin ve öğretmenlerin tepkileri, zorbalık davranışlarının devam ettirilmesinde ve/veya sonlandırılmasında hayati önem taşımaktadır.

Araştırmanın son bulgusu olan 'benden geriye kalan' kategorisinde, katılımcı kız öğrenciler maruz kaldıkları zorbalık davranışlarının kendilerinde yarattığı yıkıcı ve kalıcı hasarları dile getirmişlerdir. Zorbalık, mağdur öğrenci üzerinde etkilerini çabucak gösteren bir olgudur ve ayrıca, yaşam boyu süren ciddi ve hayati birçok sıkıntılara ve olumsuzluklara da neden olmaktadır (Farrington, 1993). Bu çalışmada da katılımcı kız öğrencilerin ifadeleri irdelendiğinde, bu öğrencilerin zorbalık davranışlarından olumsuz biçimde etkilendikleri söylenebilir. Katılımcı iki kız öğrencinin zorbalık karşısında kendilerini suçladıkları, çaresizlik içinde kaldıkları ve zorbalığı durduracak bir çözüm yolunun olmadığını kabullendikleri de beyanlarından görülmektedir. Bu durumun katılımcı iki kız öğrencinin eğitim gördükleri okulda zorbalığı sonlandırmaya yönelik herhangi bir şey yapıl(a)mamasından da kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca, zorbalığa maruz kalan katılımcı iki kız öğrenci, kendilerinin ve ailelerinin son çare olarak sınıf ya da okul değişikliği seçeneklerini düşündüklerini de ifadelerinde açıkça belirtmektedir. Oysaki yurt dışındaki zorbalık karşıtı mücadele programlarını uygulayan okullarda, tam tersi biçimde, sınıf ya da okul değişikliği seçeneği öncelikle zorbalık davranışı gösteren öğrencilere uygulanmaktadır (Olweus, 1993). Bununla birlikte, katılımcı kız öğrencilerin konuşma verileri dikkatli biçimde irdelendiğinde, zorbalığın olumsuz etkilerinin Katılımcı Ö2'de daha derin olduğu ifade edilebilir. Katılımcı Ö2'nin okul başarısında düşme gerçekleştiği, kendini insanlardan soyutladığı ve başkaları tarafından her zaman dışlanacağı ve istenmeyeceği şeklinde karamsar ve umutsuz bakış açısı geliştirdiği de söylenebilir. Katılımcı Ö2'nin baş etmede zorlandığı bu çok ciddi ve olumsuz etkiler, zorbalığa maruz kalmış birçok öğrencinin de deneyimlediği sorunlardır (Goodstein, 2013). Öyle ki, katılımcı öğrencilerin de maruz kaldıkları psikolojik zorbalığın neden olduğu yaralar çok çabuk iyileşmemektedir; bu yaralar o kadar derin ve güçlüdür ki, mağdurlar bu yaraların izlerini yaşamlarında uzun yıllar boyunca taşımaktadır (Besag, 2006).

Sonuç olarak, bugünün kuşağı olan App Kuşağı'nda, yani özellikle okullardaki App Kuşağı çocuklarında/öğrencilerinde görülen zorbalık davranışları, ciddi boyutlara ulaşmıştır

ve zorbalık davranışlarının sonuçları da hayal edilenden çok daha ağır hasar bırakıcı ve vahim hale gelmiştir. Ne yazık ki, bugün, App Kuşağı'ndaki zorbalık dayanılmaz derecededir ve neredeyse sosyal bir kötülük (Rigby, 2007) olma noktasına ulaşmıştır. Yurt dışında olduğu gibi KiVa (Salmivalli vd., 2011) ya da Olweus (Olweus, 1994b) zorbalık karşıtı mücadele programlarına benzer şekilde, Türkiye'de de yapılması gereken en acil ve öncelikli çözüm, kendi kültürüne özgü ve özgün zorbalık karşıtı programların geliştirilmesi ve de ciddi ve kararlı biçimde uygulanmasıdır. Şüphesiz, bu türden zorbalıkla mücadele programlarının veri kaynağının, bilimsel çalışmalarla ortaya konulan sonuçlar olduğu gerçeği de gözden kaçırılmamalıdır (Salmivalli vd., 2011). Dolayısıyla App Kuşağı'nda zorbalık olgusunu Türkiye'de ilk defa ele alan bu çalışmanın öncelikle ulusal alan yazına ve Türkiye'de yakın zamanda dikkat çekilmeye başlanılan zorbalık çalışmalarına ve de uluslararası alan yazına önemli katkılar sağlayacağı umulmaktadır. Bu çalışmanın farklı türdeki okullarda ve değişik örneklemeler üzerinde tekrarlanmasının alan yazına katkı sağlayacağı ve sonuçların genellenebilirliği yönlerinden de faydalı olacağı düşünülmektedir.

Etik Kurul Belgesi

Etik Kurul Komisyon Adı: Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurul Başkanlığı

Etik Kurul Belge Tarihi ve Sayı: 15/03/2022 tarih ve 2084935 sayılı kararı

Yazar Katkı Beyanı

Didem ORTACALAR: Kavramsallaştırma, metodoloji, verilerin toplanması, analizi, yorumlanması, yazma ve düzenleme.

Kaynaklar

- Ary, D., Jacobs, L. C., Razavieh, A. & Sorensen, C. (2006). *Introduction to research education (7th ed.)*. Thomson Wadsworth.
- Atlas, R. S., & Pepler, D. J. (1998). Observations of bullying in the classroom. *The Journal of Educational Research*, 92(2), 86-99.
- Bauman, S., & Hurley, C. (2005). Teachers' attitudes and beliefs about bullying. *Journal of School Violence*, 4(3), 49-61.
- Bekiroğlu, D. & Güllühan, N. Ü. (2022). İlkokul öğrencilerinin akran zorbalığına ilişkin deneyimleri: Fenomenolojik bir çalışma. *International Dicle Scientific Studies and Innovation Congress*. (<https://www.researchgate.net/publication/361255463> adresinden alınmıştır).
- Besag, V. E. (2006). Bullying among girls: Friends or foes? *School Psychology International*, 27(5), 535-551.
- Ciminli, A. (2023). Akran zorbalığına şahit olan öğrencilerin algıları. *Journal of Curriculum and Educational Studies*, 1(1), 22-52.

- Clarke, E. A., & Kiselica, M. S. (1997). A systemic counseling approach to the problem of bullying. *Elementary School Guidance & Counseling*, 31(4), 310-325.
- Corbin, J., & Strauss, A. (1990). Grounded theory research: Procedures, canons, and evaluative criteria. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3-21.
- Craig, W. M., & Pepler, D. J. (1995). Peer processes in bullying and victimization: A observational study. *Exceptionality Education Canada*, 5(3&4), 81-95.
- Creswell, J. W. (2007). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches* (2nd ed.). SAGE.
- Çalık, T., Özbay, Y., Özer, A., Kurt, T., & Kandemir, M. (2009). İlköğretim okulu öğrencilerinin zorbalık statülerinin okul iklimi, prososyal davranışlar, temel ihtiyaçlar ve cinsiyet değişkenlerine göre incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 15(60), 555-576.
- Çarkıt, E., & Bacanlı, F. (2020). Okullarda akran zorbalığı: Öğretmen görüşlerine göre nitel bir çalışma. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 15(24), 2547-2583.
- Farrington, D. P. (1993). Understanding and preventing bullying. *Crime and Justice*, 17, 381-458.
- Gardner, H. & Davis, K. (2013). *The app generation*. Yale University Press.
- Garmy, P., Vilhjálmsón, R., & Kristjánsdóttir, G. (2018). Bullying in school-aged children in Iceland: A cross-sectional study. *Journal of Pediatric Nursing*, 38, 30-34.
- Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (1967/2006). *The discovery of grounded theory*. Aldine Transaction.
- Goodstein, P. K. (2013). *How to stop bullying in classrooms and schools: Using social architecture to prevent, lessen and end bullying*. Routledge.
- Jan, A., & Husain, S. (2015). Bullying in elementary schools: Its' causes and effects on students. *Journal of Education and Practice*, 6(19), 43-56.
- Kasap, S. (2023). "Akran zorbalığı" PISA araştırmasına katılan ülkelerin tamamında görülüyor, (<https://www.haberturk.com/ankara-haberleri/33154428-akran-zorbaligi-pisa-arastirmasina-katilan-ulkelerin-tamaminda-goruluyor> adresinden 12 Aralık 2023 tarihinde alınmıştır).
- Kılınc, S. (2023). Türkiye'de akran zorbalığı konusunda yapılan çalışmaların sistematik analizi (2010-2020). *Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 97-115.
- Kohn, A. (1992). *No contest: The case against competition*. Houghton Mifflin Company.
- Kutlu, F. (2005). *The effect of bullying management training on bullying behaviors of elementary school students*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Merriam, S. (2009). *Qualitative research: A guide to design and implementation*. Jossey-Bass.
- Noelle-Neumann, E. (1998). *Kamuoyu: Suskunluk sarmalının keşfi* (Çev., M. Özkök). Dost.
- NTV Haber (2023). Akran zorbalığı hastanelik etti, (<https://www.ntv.com.tr/turkiye/akran-zorbaligi-hastanelik-etti,Qtkupt0nGEGjs7dgdZdizg> adresinden 10 Haziran 2023 tarihinde alınmıştır).
- Odatv (2023). Akran zorbalığı sınır tanımıyor, (<https://www.odatv4.com/guncel/akran-zorbaligi-sinir-tanimiyor...> adresinden 26 Eylül 2023 tarihinde alınmıştır).
- Olweus, D. (1993). *Bullying at school: What we know and what we can do*. Blackwell Publishing.
- Olweus, D. (1994a). Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of a school based intervention program. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35(7), 1171-1190.

- Olweus, D. (1994b). Bullying at school: Long-term outcomes for the victims and an effective school-based intervention. In L. R. Huesmann (Ed.), *Aggressive behavior current perspectives* (pp.97-130). Springer Science Business Media.
- Olweus, D. (2003). A profile of bullying in schools. *Educational Leadership*, 60(6), 12-17.
- Olweus, D. (2013). School bullying: Development and some important challenges. *Annual Review of Clinical Psychology*, 9, 751-780.
- Ortacalar, D. (2022, Ekim). *Türkiye’de eğitim politikası sorunu ve öğretmen yetiştirme: Önce bir kuşağı ('App kuşağı') tanımak*. 10. Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi, Ankara.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research & evaluation methods (3rd ed.)*. Sage.
- Polat, F., & Sohbet, R. (2019). Ortaöğretim öğrencilerinde akran zorbalığı. *Kahramanmaraş Sütcü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 15(2), 41-51.
- Rigby, K. (2007). *Bullying in schools and what to do about it*. ACER.
- Saarento, S., Garandeau, C. F., & Salmivalli, C. (2015). Classroom- and school-level contributions to bullying and victimization: A review. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 25, 204-218.
- Salmivalli, C. (2010). Bullying and the peer group: A review. *Aggression and Violent Behavior*, 15, 112-120.
- Salmivalli, C., Kärnä, A., & Poskiparta, E. (2011). Counteracting bullying in Finland: The KiVa program and its effects on different forms of being bullied. *International Journal of Behavioral Development*, 35(5), 405-411.
- Salmivalli, C., & Voeten, M. (2004). Connections between attitudes, group norms, and behaviour in bullying situations. *International Journal of Behavioral Development*, 28(3), 246-258.
- Storey, K., Slaby, R., Adler, M., Minotti, J. & Katz, R. (2013). *The eyes on bullying toolkit*. Education Development Center, Inc.
- Şirin, S. (2023, 09 Ekim). *Her 2 gençten biri akran zorbalığına uğruyor*, (<https://www.haberturk.com/her-2-gencten-biri-akran-zorbaligina-ugruyor-prof-dr-selcuk-sirin-zorbaligi-yapana-ve-mesru-goren-or-3628121> adresinden 10 Ekim 2023 tarihinde alınmıştır).
- Turgut, F. (1987). *Eğitimde ölçme ve değerlendirme*. Saydam Matbaacılık.
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) (2023, 22 Mart). *Türkiye çocuk araştırması, 2022*, (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Turkiye-Cocuk-Arastirmasi-2022-49744> adresinden 12 Nisan 2023 tarihinde alınmıştır).
- Wiersma, W. & Jurs, S. G. (2005). *Research methods in education (8th ed.)*. Pearson Education.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.